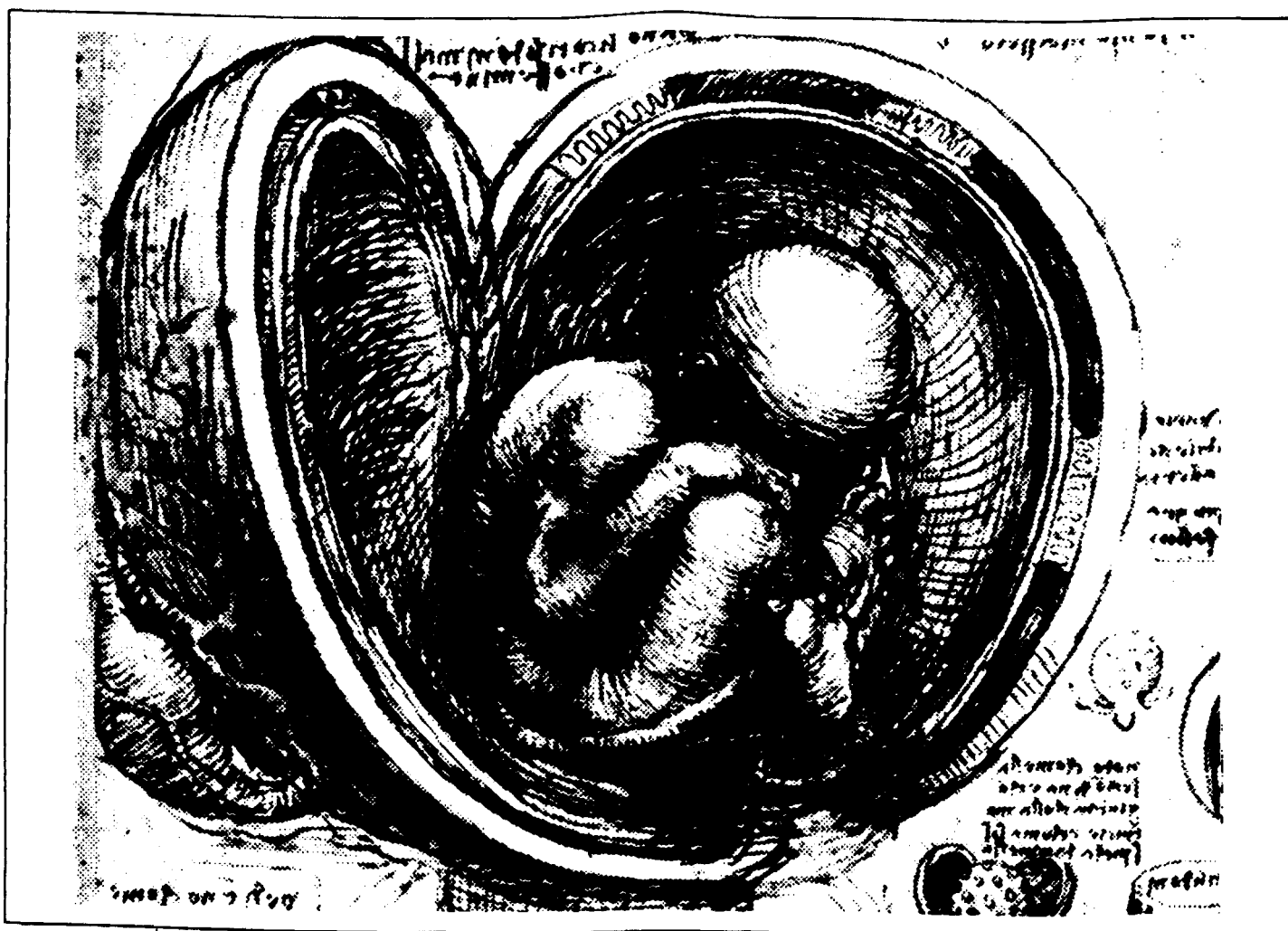

Γιά τόν Ζάκ Μονό

Λουί 'Αλτυσέρ

**Μετάφραση: Βασίλης Καψαμπέλης
Λενιώ Λαζαράτου
'Αντώνης Μοσχολάκης**

Τό κείμενο τού Μονό είναι εξαιρετικό τόσο γιά τήν ἐπιστημονική του ποιότητα όσο και γιά μία διανοητική τιμιότητα χωρίς προηγούμενο. 'Ανατρέχω σ' αυτό μέ τήν πιό μεγάλη ἐκτίμηση και θά τό ἀποδείξω στή συνέχεια τῆς ἀνάλυσής μου. Θά φανεί ὅτι δέν ἀναγνωρίζω στόν ἑαυτό μου κανένα δικαίωμα παρέμβασης στό καθαρά ἐπιστημονικό του περιεχόμενο, τό

ὁποῖο ἀποδέχομαι ἀνεπιφύλακτα σάν βάση κάθε φιλοσοφικῆς σκέψης. 'Αντίθετα ἔχω ὀχι μόνο τό δικαίωμα ἀλλά και τό καθήκον, ἀπέναντι και στόν Μονό, νά διακρίνω τό καθαρά ἐπιστημονικό περιεχόμενο ἀπό τή φιλοσοφική χρήση τῆς ὁποίας γίνεται ἀντικείμενο, τόσο ἀπό φιλοσόφους ἀσχετους μέ τόν Μονό ὅσο κι ἀπ' αὐτό τόν ἴδιο.

Θά πραγματευτώ τή φιλοσοφία και τήν κοσμοαντίληψη τού Μονό μέ τρόπο κατά τό δυνατό ἀντικειμενικό. Μιλώντας γιά τόν Μονό και παραθέτωντας τίς δηλώσεις του δέν ἀντιμετώπιζα τόν ἴδιο τόν Μονό, ἀλλά μελέτησα τίς πραγματικότητες πού

Τό κείμενο αὐτό περιλαμβάνεται σέ μία συλλογή μαθημάτων τού Λουί 'Αλτυσέρ στήν Ecole Normale Supérieure τόν 'Οκτώβριο και τό Νοέμβριο τού 1967. 'Εκδόθηκαν τό 1974 ἀπό τίς ἐκδόσεις Maspero μέ τίτλο «Φιλοσοφία και αὐθόρμητη φιλοσοφία τῶν ἐπιστημόνων» (Philosophie et philosophie spontanée des Savants).

Τό κείμενο κριτικῆς τού Λουί 'Αλτυσέρ στόν Μονό βασίστηκε στή δημοσίευση τού ἐναρκτήριου μαθήματος τού βιολόγου ἀπό τήν ἐφημερίδα Le Monde.

ἀπεικονίζονται στη «συνείδησή» του, σάν μέρος τών ποικίλων πραγματικοτήτων πού ἀπεικονίζονται στήν ἐν γένει «ἐπιστημονική συνείδηση»: πραγματικότητες κατά συνέπεια *ἀντικειμενικές*, ἀνεξάρτητες ἀπό τήν ὑποκειμενικότητα τοῦ κάθε σοφοῦ. Θέλω λοιπόν μ' αὐτή τήν ἀνάλυση νά φανερώσω ἐκείνες τίς γενικές ἀντικειμενικές *πραγματικότητες* πού, παίρνοντας ποικίλες μορφές ἀνάλογα μέ τό ἄτομο, τήν εἰδικότητά του, καί τήν ἱστορική στιγμή τῆς ἐπιστήμης του, κυριαρχοῦν καί κυβερνοῦν τή «συνείδηση» ὅλων τών ἐπιστημόνων, συνήθως ἐν ἀγνοία τους. Μιλῶ γιά ἐπιστήμονες μέ τή στενή σημασία, ἀλλά καταλαβαίνει κανεῖς ὅτι ὅσα λέω ἰσχύουν πολύ περισσότερο γιά τούς εἰδικευμένους σέ ἀνθρωπιστικές ἐπιστήμες, καθώς ἐπίσης, ἂν καί μέ κάποιες εἰδικές διαφορές, καί γιά τούς ἀπλούς φιλόσοφους.

Καί κάτι ἀκόμα γιά τήν ἰδιαίτερη μορφή πού παίρνουν αὐτά τά γενικά στοιχεῖα στόν Μονό: θά φανεῖ ὅτι τά στοιχεῖα αὐτά συγκλίνουν σέ μιά ἰδεαλιστική κοσμοαντίληψη τήν ὁποία δέν συμμερίζομαι. Ἡ κοσμοαντίληψη ὥστόσο τοῦ Μονοῦ ἀντιπροσωπεύει μιά ἰδεαλιστική τάση μέ ἐξαιρετικά ἰδιάζουσα *μορφή*: πρόκειται, στό ἐσωτερικό τῆς ἰδεαλιστικῆς τάσης, γι' αὐτό πού θά θεωροῦσε κανεῖς σάν τήν *πιό πλούσια σέ ἐπιστημονικό περιεχόμενο μορφή τοῦ ἰδεαλισμοῦ*. Ἐνδείξη ἀποτελεῖ, ἀνάμεσα σ' ἄλλα πολύ σημαντικά σημάδια, καί τό γεγονός ὅτι ἡ ἠθική πού κυριαρχεῖ στήν κοσμοαντίληψη τοῦ Μονοῦ εἶναι αὐτή πού ὀνομάζει ἠθική τῆς γνώσης, μιά ἠθική δηλαδή στενά συνδεμένη μέ τήν *ἐπιστημονική πρακτική*.

Μέ τόν ἐπιστημονικό του πλοῦτο, τήν τιμιότητα καί τήν εὐγένειά του, τό κείμενο τοῦ Μονοῦ εἶναι κατά τή γνώμη μου ἕνα κείμενο ἐξαιρετικό, τοῦ ὁποίου θέλω νά πλέξω δημόσια τό ἐγκώμιο. Δέν εἶναι παρά τό ἐγκώμιο πού πλέκει ἕνας φιλόσοφος. Θά ἦμουν εὐτυχής ἂν ἐκλαμβανόταν μόνο σάν τέτοιο, ἐγκώμιο ἀπό ἕνα φιλόσοφο, ἀλλά πάντως ἐγκώμιο.

Γιά λόγους σαφήνειας θά διακρίνω τέσσερα στοιχεῖα στό μαθημά μου γιά τόν Μονό:

- 1) Ἡ σύγχρονη βιολογική ἐπιστήμη.
- 2) Ἡ αὐθόρμητη φιλοσοφία τοῦ ἐπιστήμονα (τοῦ σοφοῦ) (P.S.S.).
- 3) Ἡ φιλοσοφία.
- 4) Ἡ κοσμοαντίληψη.

1. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Στό κείμενο τοῦ Μονοῦ ἡ σύγχρονη βιολογική ἐπιστήμη ἐμφανίζεται μέ τή μορφή τῆς ἐκθεσης τών τελευταίων τῆς ἀποτελεσμάτων καί τών βασικῶν τῆς ἀρχῶν (ἡ ἀρχή τῆς παραγράφου 2, καί οἱ παράγραφοι 4,5,6).

Ἡ ἐκθεση αὐτή μπορεῖ νά ἀρθρωθεῖ σέ τρεῖς «στιγμές», ὡς ἑξῆς:

α) Ἀνακοίνωση τῆς *ἀνακάλυψης* πού μετασχημάτισε τή σύγχρονη βιολογία: δεοξυριβονουκλεϊνικό ὀξύ (D.N.A.), «στατικά τῶν χρωματοσωμάτων, φύλακας τῆς κληρονομικότητας καί πηγὴ τῆς ἐξέλιξης, φιλοσοφική λίθος τῆς βιολογίας».

β) Ἀντανάκλαση τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀποτελέσματος στίς *ἐννοιες τῆς Βιολογίας*: πρόκειται γιά τίς

ἐννοιες *ἀνάδυση* καί *τελεονομία*, καινούργιες ἐννοιες-κλειδιά τοῦ θεωρητικοῦ σώματος τῆς σύγχρονης βιολογίας.

γ) Ἀναδρομή: αὐτές οἱ καινούργιες ἐννοιες ξεπερνοῦν, διατηρώντας μέ καινούργια μορφή, τίς παλαιότερες ἐννοιες τῆς κλασικῆς βιολογίας (ἐξέλιξη, σκοπιμότητα). Παράλληλα οἱ παλιές φιλοσοφικές θεωρίες πού συνδέθηκαν μ' αὐτές τίς ἐννοιες (ἰταλισμός, μηχανικισμός), καθώς καί οἱ φιλοσοφίες πού ἐκμεταλλεύονται τά εὐρήματα τῆς βιολογίας καί τίς δυσχερεῖς πού συναντᾶ (θρησκευτική καί μεταφυσική φιλοσοφία) παρουσιάζονται ξεπερασμένες καί μὴ ἀποδεκτές (παράγραφοι 2 καί 3): ξεπερασμένες χωρίς νά διατηρηθεῖ τίποτε ἀπ' αὐτές: ἀπορριμμένες ἀμετάκλητα.

2. Η ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ (ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΟΥ) (P.S.S.)

Εἶναι παρούσα: α) στήν ἐκθεση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς σύγχρονης βιολογίας, β) στήν ἀντανάκλαση αὐτῆς τῆς ἐκθεσης στό ἐσωτερικό τῆς θεωρίας τῆς βιολογίας, γ) στά ἀποτελέσματα πού ἐγγράφονται ἐκεῖ ἀναδρομικά. Διακρίνουμε δύο στοιχεῖα: *Στοιχεῖο 1* ἐνδοἐπιστημονικό ὕλιστικό· *Στοιχεῖο 2*: ἐξωἐπιστημονικό, ἰδεαλιστικό.

Στοιχεῖο 1 (τῆς P.P.S.)

Κατά βάση ὕλιστικό, κατά βάση διαλεκτικό.

Κατά γενικό κανόνα, τό Στοιχεῖο 1 διεισδύει σχεδόν πάντα, ἂν ὄχι πάντα, στήν ἐκθεση τῶν ἐπιστημονικῶν εὐρημάτων, εἶναι δηλαδή ἀνακατεμένο μέ τό καθαυτό ἐπιστημονικό ὕλικό: δέν εἶναι ἀπομονωμένο καί δέν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῆς σκέψης τοῦ ἐπιστήμονα. Καθῆκον δικό μας εἶναι ἡ «ἀπεμύκλωση» του, ἡ ἀνάδειξη τῆς *ἰδιαιτερότητας* του, ἡ ὀριοθέτησή του μέ τή βοήθεια τῆς φιλοσοφίας. Τό Στοιχεῖο 1 παρουσιάζεται ἔτσι μέ τήν εὐκαιρία μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐκθεσης καί τῶν παρεπομένων τῆς, σάν *τάση* ἡ ὁποία μάλιστα ἀντιπαράβεται καί συγκρούεται μέ ἄλλες τάσεις.

Τό γεγονός αὐτό εἶναι ἰδιαίτερα εὐδιάκριτο στό κείμενο τοῦ Μονοῦ, κείμενο ἀπ' αὐτή τή σκοπιὰ ὑποδειγματικό. Ὁ Μονός δέν *δηλώνει* οὔτε ὕλιστής, οὔτε διαλεκτικός. Οἱ λέξεις αὐτές δέν ἐμφανίζονται στό κείμενό του. Ὅλα ὅμως ὅσα λέει γιά τή σύγχρονη βιολογία προδίδουν μιά τάση βαθιά ὕλιστική καί διαλεκτική, πράγμα πού φαίνεται ἀπό τίς θετικές διατυπώσεις του, τίς συζευγμένες μέ συγκεκριμένους φιλοσοφικούς ἀφορισμούς.

α) Ὑλισμός

Διακριτικά σημεία:

— Κριτικάρει τήν ἐννοια «ζῶσα ὕλη» (πού στερεῖται ἐπιστημονικῆς σημασίας καί «λειτουργεῖ» μόνο σέ μερικές φιλοσοφίες) γιά νά προσδιορίσει ἔτσι τό ὕλικό *ἀντικείμενο* τῆς βιολογίας. Αὐτή ἡ ἀποκρύψις μιᾶς λέξης ἀποτελεῖ καταγγελία ἐναντίον τῆς ἐκμετάλλευσης ἀπό τή φιλοσοφία, ἐναντίον δηλαδή μιᾶς τάσης ἀντιἐπιστημονικῆς: γιά τήν ἀκρίβεια καταγγέλει τή *βιταλιστική φιλοσοφία* πού κρύβεται πίσω ἀπό τήν ἐκφραση «ζῶσα ὕλη», πίσω ἀπό μιά ἐκφραση χωρίς νόημα. «Υπάρχουν ζωντανά συστήματα: δέν ὑπάρχει ζῶσα ὕλη». Καταγγέλλει τήν ἀξιο-

ποίηση της ασάφειας της έκφρασης από «μερικούς φυσικούς» και την εκμετάλλυσή της από τη μεταφυσική και τη θρησκευτική φιλοσοφία (επίθεση ενάντια στον Teilhard).

— Η άρνηση της έννοιας «ζώσα ύλη» δεν οδηγεί τον Μονό στο σπιριτουαλισμό ή στον ιδεαλισμό: ο Μονό παραμένει ύλιστής: Τά ζωντανά συστήματα «ανάδυσθησαν» μέσα από τον υλικό κόσμο («τοπική ανάδυση πολύπλοκων δομών» προικισμένων με ειδικές ιδιότητες). Η θεώρηση της «ανάδυσης» γίνεται με όρους πραγματικά υλιστικούς: η ανάδυση διαθέτει «φυσικό υπόδαθρο», τό D.N.A.

Ας σημειωθεί ότι οι υλιστικές θέσεις του Μονό διατυπώνονται ταυτόχρονα και κατά τρόπο καταφατικό και με μορφή πολεμικής. Απορρίπτει φιλοσοφικά στοιχεία για να ανοίξει το δρόμο στην έκθεση επιστημονικών αποτελεσμάτων. Πρόκειται για έγκλημα υλιστικό τόσο καθαυτό όσο και λόγω των αποτελεσμάτων του.

β) Διαλεκτική

Διακριτικά σημεία:

— Κριτική της ιδεολογικής σχέσης (εκμετάλλευσης από τη φιλοσοφία) που προηγούμενα κυριαρχούσε ανάμεσα στην ανάδυση και τη τελεονομία (πρώην τελεολογία). Ο Μονό αποκληρύσσει κάθε ιδεολογία που υποτάσσει την ανάδυση (εμφάνιση της ζωής) στην τελεονομία: αποκληρύσσει έτσι σαφέστατα τη σπιριτουαλιστική - θρησκευτική τάση που θεωρεί ότι η ζωή εμφανίστηκε μέσα στον υλικό κόσμο «για» να πραγματοποιηθεί ένας σκοπός καθωρισμένος από τη φύση και την πρόνοια, «για» να παραχθεί τό «Πνεύμα». Έδώ πάλι καταφέρεται εναντίον του Teilhard και κάθε θρησκευτικής - σπιριτουαλιστικής - ιδεαλιστικής εκμετάλλευσης της βιολογίας.

— Όπως και προηγούμενα η κριτική αυτή ανοίγει το δρόμο σε θετικές κατηγορίες: πρώτα απ' όλα στην κατηγορία της «ανάδυσης». Στην πράξη η ανάδυση δεν λειτουργεί στον Μονό αποκλειστικά σαν επιστημονική κατηγορία, αλλά επίσης αντιπροσωπεύει μιά από τις πιθανές θεωρίες της διαλεκτικής, και μάλιστα εμπράγματης μέσα στην ίδια τη φύση. Κατηγορία εξαιρετικά σημαντική: στην πραγματικότητα ο Μονό προτείνει με την ανάδυση ένα «ορθολογικό πυρήνα» με προέλευση καθαρά ένδοξεπιστημονική, μεστό, χάρη στη θεωρητική του αυτοδυναμία και τις τάσεις που προσιδιάζουν σ' αυτή, σε διαλεκτικούς απόηχους. Σε τί να πηγαίνει τό μυαλό μας πρακτικά, όταν μās μιλάνε για «νόμους της διαλεκτικής» ή ακόμα για «διαλεκτική της φύσης» και πού είναι πράγματα που μιά συγκεκριμένη φιλοσοφική τάση αναζητάει; Παλιότερα μιλούσαμε για «ποιοτικό άλμα», για «διαλεκτικό πέρασμα από την ποσότητα στην ποιότητα», κ.ο.κ. Με την έννοια ανάδυση ο Μονό παρέχει τά ένδοξεπιστημονικά εφόδια μās μερικής ανανέωσης αυτών των διατυπώσεων.

Ανακεφαλαιώνω: υλισμός, διαλεκτική. Νά τά συστατικά του Στοιχείου 1 στον Μονό. Στην περίπτωση ενός σύγχρονου βιολόγου, τό Στοιχείο 1, άπτηχει μιά συγκεκριμένη φιλοσοφική τάση: τό διαλεκτικό υλισμό.

Στοιχείο 2 (της P.P.S.)

Έξωεπιστημονικό και, όπως είπα, ιδεαλιστικό. Κι εδώ ακόμη ο Μονό είναι υποδειγματικός. Γιατί τό Στοιχείο 2, εμφανίζεται με αρκετή σαφήνεια στο έργο του σαν επανάληψη

του ίδιου του Στοιχείου 1 (και αυτό δεν είναι κάτι συνηθισμένο για έργο επιστημονικό), αλλά με μορφή και τάση τελείως αντίθετες από εκείνες που διακρίναμε στο Στοιχείο 1. Στο Στοιχείο 2 συναντάμε ίδιο πρακτικά περιεχόμενο με του Στοιχείου 1, αλλά με αντίστροφη σημασία και τάση. Ας ξαναπαρουρίσουμε τά δυό συστατικά του Στοιχείου 1, υλισμό και διαλεκτική, και άς δούμε τη μορφή που παίρνουν στο Στοιχείο 2.

α) Υλισμός

Ο Μονό προσδιόρισε τό υλιστικό περιεχόμενο του Στοιχείου 1 ανακρίνοντας τό μηχανικισμό και τό βιταλισμό, λέγοντας ότι δεν υπάρχει «ζώσα ύλη» αλλά ζωντανά συστήματα και υποδείχνοντας τό D.N.A. σαν «φυσικό υπόδαθρο» αυτών των ζωντανών συστημάτων.

Αλλά όταν αφήνει ο Μονό τό χώρο της βιολογίας, που τον ονομάζει διόσφαιρα, όρος ήδη ύποπτος (Τεϊλαρντιανός), για να αναφερθεί σ' εκείνο που ονομάζει «νοόσφαιρα» όρος ακόμη πιο ύποπτος (Τεϊλαρντιανός), δεν σέβεται πιά τους κανόνες που κυβερνούσαν τό υλιστικό περιεχόμενο του Στοιχείου 1. Τότε ακριβώς βλέπουμε την υλιστική τάση που κυριαρχούσε στο Στοιχείο 1 να αντιστρέφεται σε ιδεαλιστική ή ακόμα σπιριτουαλιστική τάση, μολονότι χρησιμοποιούνται οι ίδιες έννοιες. Η αντιστροφή της στάσης του Μονό απέναντι στον Teilhard άποτελεί την πιο χτυπητή έκφανση αυτής της αναστροφής. Στο Στοιχείο 1 αντιτίθεται πλήρως στον Teilhard. Στο Στοιχείο 2 καταφεύγει σε δυό έννοιες του Teilhard: τη νοόσφαιρα και τη διόσφαιρα. Με άποτέλεσμα, και αυτό θά τό δούμε στη συνέχεια, ή διαλεκτική συνιστώσα που την εξέφραζε ή έννοια ανάδυση να γίνεται ιδεαλιστική, και να ξαναπέφτει στο ζεύγος σπιριτουαλισμός - μηχανικισμός που απέφυγε ο Μονό στο Στοιχείο 1.

Σαφέστερα: ο Μονό προτείνει μιά θεωρία για τη γένεση της ανθρωπότητας: «Μόνο τό τελευταίο χρονολογικά από αυτά τά τυχαία συμβάντα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάδυση μās καινούργιας βασιλείας μέσα στους κόλπους της διόσφαιρας: στη νοόσφαιρα, στο βασίλειο των ιδεών και της γνώσης, γεννημένο τη μέρα που οι καινούργιες σχέσεις, οι δημιουργικοί συνδυασμοί στο μυαλό ενός άτομου μπόρεσαν, μεταδομένες σ' άλλους να μήν χαθούν μαζί του.»

Θέση συγκεκριμένη: ο λόγος είναι που δημιούργησε τον άνθρωπο. Η νοόσφαιρα είναι τό βασίλειο του ανθρώπου. Η νοόσφαιρα είναι «τό βασίλειο των ιδεών και της γνώσης».

Μ' αυτή τη γενίκευση ο Μονό πιστεύει ότι είναι ύλιστής, γιατί ο λόγος δεν είναι γι' αυτόν σπιριτουαλιστική Αρχή αλλά υόνο συμπτωματική ανάδυση, με βιοφυσιολογικό υπόδαθρο τίς πληροφοριακές πηγές του ανθρώπινου Κ.Ν.Σ.

Στην πραγματικότητα ωστόσο, με τη θεωρία του για τη νοόσφαιρα, ο Μονό είναι ιδεαλιστής (αντίθετα από τίς διακηρυγμένες πεποιθήσεις του), και για την ακρίβεια μηχανικιστής - σπιριτουαλιστής. Μηχανικιστής γιατί πιστεύει ότι μπορεί να άποδώσει την ύπαρξη και τό περιεχόμενο της «νοόσφαιρας» στίς επιπτώσεις της ανάδυσης του βιοφυσιολογικού υπόδαθρου του λόγου (άνθρώπινο Κ.Ν.Σ.). Πιο καθαρά: πιστεύει ότι τό περιεχόμενο της κοινωνικής ύπαρξης των ανθρώπων συμπεριλαμβανόμενης και της ιστορίας των ιδεών τους, άποδίδεται με τό παιχνίδι μόνο των νευροβιολογικών μηχανισμών. Ο μηχαν-

νικισμός έγκειται στην άναίτια επιστημονικά, γενίκευση των βιολογικών νόμων στην κοινωνική ύπαρξη των ανθρώπων. 'Ο Μονό επιμένει στη νομιμότητα αυτής της αυθαίρετης γενίκευσης. «*Η νοόσφαιρα μέ τό νά είναι άυλη, μέ τό νά περιλαμβάνει μόνο άφηρημένες δομές, παρουσιάζει στενές αναλογίες μέ τή διόσφαιρα άπ' όπου άναδύθηκε*». 'Η συνέχεια είναι αναπόφευκτη: έπαγγέλεται τόν έρχομό του μεγάλου πνεύματος πού θά γράψει μιά «*φυσική ιστορία της έπιλογής των ιδεών*» *ανάλογη μέ τό έργο του Δαρβίνου*. 'Ο Μονό δέν περιμένει καν τή γέννηση αυτού του μεγάλου πνεύματος: του παραδίδει πρόθυμα τίς δάσεις του μελλοντικού έργου του, μιά καταπληκτική βιολογική θεωρία των ιδεών ως ύπάρξεων προίκισμένων μέ ιδιαίτερες ιδιότητες των ζωντανών ειδών, άφιερωμένων στίς ίδιες λειτουργίες, έκτεθειμένων στους ίδιους νόμους: ύπάρχουν ιδέες πού κατέχουν μιά δύναμη είσβολής, άλλες εγκαταλείπονται στη φθορά σάν τά παράσιτα, άλλες καταδικάζονται από τή δυσκαμψία τους σ' ένα αναπόφευκτο θάνατο.

Μ' αυτή τήν περίφημη βιολογική πρωτοπορεία ξαναπέφτουμε σέ κοινοτοπίες πού έχουν περισσότερο από ένα αιώνα ζωής, και στίς όποιες ό Μalthus και ό κοινωνικός δαρβινισμός έδωσαν τό 19ο αί. μιά σημαντική άναλαμπή ιδεολογικού σφρίγγους.

Θεωρητικά ό μηχανικισμός του Μονό έλοχεύει στην ακό-

λουθη τάση: μηχανική έφαρμογή των έννοιών και των νόμων εκείνου πού όνομάζει «*διόσφαιρα*» σ' εκείνο πού όνομάζει «*νοόσφαιρα*», έφαρμογή του ύλιστικού περιεχόμενου πού προσιδιάζει σέ βιολογικά είδη σ' ένα έντελώς άλλο πραγματικό αντικείμενο: τίς ανθρώπινες κοινωνίες. Πρόκειται γιά ιδεαλιστική χρήση του ύλιστικού περιεχόμενου μιάς συγκεκριμένης επιστήμης (έδώ της σύγχρονης βιολογίας) στό μέτρο πού έπεκτείνεται στό αντικείμενο μιάς άλλης επιστήμης. Αυτή ή ιδεαλιστική χρήση του ύλιστικού περιεχόμενου μιάς συγκεκριμένης επιστήμης συνίσταται στην αυθαίρετη *έπιβολή* του ύλιστικού της περιεχόμενου πάνω σέ μιά άλλη επιστήμη πού κατέχει ένα πραγματικό αντικείμενο διαφορετικό από τό πρώτο. 'Ο Μονό δηλώνει ότι τό φυσικό υπόβαθρο της νοόσφαιρας είναι τό D.N.A. 'Υλιστική θέση, πού μέ τό σημερινό επίπεδο ανάπτυξης της βιολογικής επιστήμης, είναι άδιαφιλονίκητη. 'Αλλά όταν πιστεύει ότι είναι ύλιστής έπειδή προσφέρει τήν *ανάδυση* του βιοφυσιολογικού *υπόβαθρου* του *λόγου* σάν βιοφυσιολογική δάση εκείνου πού όνομάζει «*νοόσφαιρα*», της κοινωνικής και ιστορικής ύπαρξης δηλ. του ανθρώπινου είδους, τότε δέν είναι πιά ύλιστής αλλά «*ύλιστής-μηχανικιστής*», πράγμα πού σημαίνει *σήμερα* γιά τή θεωρία της ανθρώπινης ιστορίας, *ιδεαλιστής*. Καί λέμε, *σήμερα*, γιατί ό μηχανιστικός ύλισμός πού αντιπροσώπευε τόν ύλισμό (18ος αί.), δέν είναι πλέον παρά ένας από τούς αντιπροσώπους της *ιδεαλιστικής* τάσης.

‘Ο Μονό, όντας *μηχανικιστής*, είναι ταυτόχρονα (καί αναγκαστικά) *σπιριτουαλιστής*. ‘Η θεωρία του για τό «λόγο πού δημιούργησε τόν άνθρωπο» ακούγεται μέ ενδιαφέρον από μερικούς φιλόσοφους τής ανθρωπολογίας, τής φιλολογίας καί τής ψυχανάλυσης. ‘Αλλά πρέπει νά καταγγελλεί αυτό τό ενδιαφέρον: ενδιαφέρον πού παρανοεί ιδιοτελώς αυτό πού λέγεται. Κάνουν ό,τι μπορούν για νά ακούσουν εκείνο πού επιθυμούν νά ακούσουν καί πού δέν είναι απαραίτητα εκείνο πού ήθελε κάποιος νά τούς πει. ‘Η θεωρία για τό λόγο είναι, στό συγκεκριμένο κείμενο του Μονό, μιά σπιριτουαλιστική θεωρία πού άγνοεί τήν ιδιαιτερότητα του ύλικού αντικείμενου μέ τό όποιο στήν πραγματικότητα άσχολείται. ‘Ο ίσχυρισμός ότι ό λόγος δημιούργησε τόν άνθρωπο, σημαίνει ότι εκείνο πού συνιστά τήν πραγματική βάση, τήν άρχή τής επιστημονικής κατανόησης τής ανθρώπινης ιστορίας, δέν είναι ή *ύλικότητα των κοινωνικών συνθηκών ύπαρξης*, αλλά αυτό πού ό ίδιος ό Μονό όνομάζει «μή ύλικότητα» τής νοόσφαιρας, αυτού «του βασιλείου των ιδεών καί τής γνώσης». Καμιά ουσιαστική διαφορά δέν χωρίζει αυτές τīs θέσεις πού ό Μονό θεωρεί επιστημονικές, αλλά πού δέν είναι παρά ιδεολογικές, από τīs πιο κλασικές θέσεις του συμβατικού σπιριτουαλισμού. Πράγματι, όταν κανείς συρρικνώνει τήν ύλική βάση τής «νοόσφαιρας» στό βιοφυσιολογικό υπόδαθρο του Κ.Ν.Σ., ύποχρεώνεται νά γεμίσει τό χώρο τής νοόσφαιρας πού περισσεύει προσφεύγοντας στό Πνεύμα, γιατί έχει αποκλείσει κάθε άλλη προσφυγή, ή τουλάχιστον κάθε προσφυγή στήν επιστήμη.

Μ’ αυτόν λοιπόν τόν τρόπο, ό *ύλισμός* του *Στοιχείου 1* αναστρέφεται σέ *ιδεαλισμό* στό *Στοιχείο 2* τής P.S.S. του Μονό. ‘Αναστροφή τάσης πού επηρεάζει ένα κοινό περιεχόμενο (τīs ίδιες έννοιες): ή ιδεαλιστική τάση εγκαθίσταται στόν Μονό σάν αποτέλεσμα του ζεύγους μηχανικισμός-σπιριτουαλισμός. Μπορεί κανείς νά ξαναχαράξει τή λογική γενεαλογία αυτής τής αναστροφής: στήν άρχή ύλισμός, κατόπιν μηχανικισμός, σπιριτουαλισμός, στό τέλος ιδεαλισμός. Στήν περίπτωση του Μονό, τό ακριβές σημείο όπου πραγματοποιείται ή αναστροφή είναι ό μηχανικισμός. *Μιά μηχανικιστική χρήση του βιολογικού ύλισμου έξω από τή βιολογία, δηλαδή στήν ιστορία, παράγει τό αποτέλεσμα τής αναστροφής τής ύλιστικής τάσης σέ τάση ιδεαλιστική.*

β) Διαλεκτική:

‘Η ίδια αντιστροφή.

Στό *Στοιχείο 1* ή διαλεκτική είναι ύλιστική: σάν τέτοια ύπάρχει στήν έννοια τής *ανάδυσης*. ‘Από επιστημονική άποψη, ή έννοια αυτή λειτουργεί στό χώρο τής βιολογικής επιστήμης επαρκώς· λειτουργεί μέ *εχέγγρα ύλιστικά*.

‘Αλλά θγαίνοντας από τό χώρο τής βιολογίας για νά περάσει στή νοόσφαιρα, ό όρος *ανάδυση* χάνει τό άρχικό επιστημονικό του περιεχόμενο, καί μόλυνεται από τόν τρόπο πού συλλαμβάνει ό Μονό τό καινούργιο του αντικείμενο: τήν ιστορία. ‘Η διαλεκτική λειτουργεί στήν ιστορία μέ τρόπο περιεργό.

Κατ’ άρχήν ή *ανάδυση* πολλαπλασιάζεται: πραγματικός από μηχανής Θεός. Κάθε φορά πού συμβαίνει κάτι καινούργιο, γεγονός ή *ίδια*, ό Μονό προσφέρει τή μαγική λέξη: «*ανάδυση*». ‘Όταν μιά έννοια χρησιμεύει στή θεώρηση των πάντων, μπορεί νά πει κανείς ότι *έπικείται κατά κανόνα ή διατύπωση*

ασημαντων θεωριών. Είναι ή διαστρέβλωση πού ήδη ό Hegel καταλόγιζε στόν Schelling, ό όποιος *εφαρμοζε παντού τή θεωρία του για τούς πόλους: ό φορμαλισμός*.

Στή *συνέχεια*, ή *ανάδυση* λειτουργεί στήν ιστορία μέ μορφή κατάλληλη για τή βιολογία καί όχι για τήν ιστορία: *απόδειξη ή θεωρία για τή φυσική έπιλογή των ιδεών, ή παλιά αυτή άπάτη πού ό Μονό θεωρεί καινούργια*.

Τέλος, καθώς ή *ανάδυση τής νοόσφαιρας* (δηλαδή ή *ανάδυση του Πνεύματος*) *αποτελεί κατά τόν Μονό τή βάση τής ιστορίας*, καθώς ή νοόσφαιρα είναι για τήν επιστήμη μιά έννοια κενή περιεχομένου, καί καθώς *ανάδυση καί νοόσφαιρα συνδέονται κατά τρόπο σταθερό καί επαναλαμβανόμενο, καταλήγουμε νά έχουμε ένα αντικειμενικό φιλοσοφικό αποτέλεσμα, μέσα στή σκέψη όχι αναμφίβολα του Μονό αλλά των άκροατών του καί των μαθητών του*· (καί αυτό σέ πείσμα τής διακήρυξης του για τήν προτεραιότητα τής *ανάδυσης πάνω στήν τελεονομία πού αφορά ιδιαίτερα τόν Teilhard καί τούς τελεολόγους*). Αυτή ή κενή έπιμονή είναι πού επιφέρει τήν αντιστοφή του νοήματος καί τάσης: *είτε τό θέλει κανείς είτε όχι, όλα συμβαίνουν σάν ή νοόσφαιρα νά ήταν τό πιο πολύπλοκο, τό πιο τέλειο, τό πιο εκπληκτικό προϊόν όλης τής ακολουθίας των αναδόσεων, προϊόν λοιπόν «φορτισμένο μέ αξίες», αν όχι δικαιωματικά (ό Μονό δέν λέει κάτι τέτοιο), πάντως στήν πράξη*. ‘Ο αϊφνίδιος καί θαυμαστός πολλαπλασιασμός των αναδόσεων μέσα στή νοόσφαιρα δέν είναι παρά ή κάπως έμπειρική εκδήλωση αυτού του -στήν πράξη μόνο (αλλά πάντως πραγματικού)- προνόμιου: ή νοόσφαιρα είναι ή προνομιακή σφαίρα τής λειτουργίας τής *ανάδυσης*. ‘Ετσι ή σχέση αντιστρέφεται καί όλα συμβαίνουν σάν ή ακολουθία των αναδόσεων νά’χε σάν κρυφό σκοπό, σάν τελεονομία, τήν *ανάδυση τής νοόσφαιρας*. ‘Όπως άμφισβητήσει ό Μονό τήν *ανάγνωση*: αλλά καθώς στήν πραγματικότητα δέν *έλέγχει* τīs έννοιες πού χειρίζεται στό χώρο τής ιστορίας, μιά καί τīs θεωρεί επιστημονικές *ένω δέν είναι παρά ιδεολογικές, δέν είναι καθόλου εκπληκτικό ότι δέν διακρίνει παρά τīs προθέσεις των συλλογισμών του καί όχι τό αντικειμενικό τους αποτέλεσμα*. ‘Η διαλεκτική, ύλιστική στό *Στοιχείο 1*, μετατράπηκε στό *Στοιχείο 2* σέ *ιδεαλιστική*. ‘Αντιστροφή τάσης. ‘Αναγνωρίζω πρόθυμα ότι όσα είπα προηγούμενα δέν είναι πραγματικά τεκμηριωμένα, γι’ αυτό καί μιλάω μονάχα για τό αποτέλεσμα μιάς *ανάγνωσης ή μιάς άκρόασης* πού δέν μπορεί νά τό συλλάβει κανείς καθαυτό, έξω, δηλαδή από τή *σύγκλιση ποικίλων αποτελεσμάτων*. Θά αναλύσω λοιπόν δυό άλλα από αυτά τά *αποτελέσματα* για νά *ένισχύσω* τά λεγόμενά μου.

1. ‘Ο Μονό προτείνει ένα όρισμό τής *ανάδυσης* πού περιέχει στήν πραγματικότητα δυό όρισμούς τελείως διαφορετικούς τόν ένα από τόν άλλο. Μ’ αυτόν ακριβώς τόν όρισμό άρχισε τή *διάλεξη* του.

«*‘Ανάδυση είναι ή ιδιότητα των εξαιρετικά πολύπλοκων τεταγμένων δομών νά αναπαράγονται, νά πολλαπλασιάζονται καί νά *εξελλισσονται* προς τή δημιουργία δομών αυξανόμενης πολυπλοκότητας*».

‘Η περισκεπτή αλλά άνεπαρκής αυτή διατύπωση παρακινεί σέ μιά προσεκτική *ανάλυση*. Κι αυτό γιατί περιέχει δυό όρισμούς *εξαιρετικά διαφορετικούς, δυό διαφορετικές ιδιότητες*

καταχωρημένες στην ίδια και μοναδική έννοια. 'Η ανάδυση εμφανίζεται σαν μία διπλή ιδιότητα: αναπαραγωγή και δημιουργία. 'Ο,τι μᾶς ενδιαφέρει βρίσκεται σ' αυτό τό και. Γιατί είναι άλλο πράγμα ή ιδιότητα της αναπαραγωγής και άλλο ή ιδιότητα της δημιουργίας. Είναι φανερό ότι ή δημιουργία δέν έχει επιστημονική σημασία γιά τή βιολογία παρά μόνο στο βαθμό πού θεμελιώνεται στην αναπαραγωγή. 'Αν οί μορφές της ζωής δέν ήταν προικισμένες μέ τήν ιδιότητα της αναπαραγωγής και τού πολλαπλασιασμοῦ, δέν θά εμφανίζοταν ποτέ τίποτε καινούργιο πού νά είναι ταυτόχρονα και ζωντανό και πιά πολύπλοκο. 'Υπάρχει λοιπόν κάτι πού συνδέει τήν αναπαραγωγή μέ τή δημιουργία. 'Αλλά υπάρχει και μία διαφορά ανάμεσά τους, μία ρήξη, ἀκριβώς όταν εμφανίζεται κάτι καινούργιο, πολύπλοκότερο ἀπ' ὅ,τι διαδέχεται. Αὐτή ή μικρή λέξη «καί» πού στό κείμενο τού Μονό συνδέει τήν αναπαραγωγή και τή δημιουργία ἀπειλεί νά προκαλέσει σύγχυση τῶν δύο ἐννοιῶν· εἶναι ὁπωσδήποτε τοποθετημένες παρατακτικά. 'Ωστόσο μία διατύπωση κατά παράταξη δέν εἶναι ἀρκετή ἀπό ἐπιστημονική ἀποψη. 'Ο Μονό δέν ἀντιλαμβάνεται ἀρκετικά ἱκανοποιητικά αὐτό πού λέει (κι αὐτό ἤδη ἀπό τή διατύπωση ἑνός ὁρισμοῦ πού φιλοδοξεῖ νά ἀποδώσει ἕνα ἀπό τά κύρια συστατικά τού στοιχείου 1 τῆς P.S.S. Στήν πράξη ὁ Μονό δέν διακρίνει, μέ τόν ὁρισμό του τίς δύο ἐννοιες. Στό χώρο ὅμως τῆς βιολογίας, ή ἐπιστημονική του πρακτική διακρίνει ἐξαιρετικά καλά αὐτά πού μέ τόν ὁρισμό του ἀρκεῖται νά παρατάξει: ὑπάρχουν φαινόμενα ἀναπαραγωγῆς - πολλαπλασιασμοῦ καί φαινόμενα ἐμφάνισης. Δέν πρόκειται γιά τό ἴδιο πράγμα. Κάθε φορά πού εἰσάγεται ὁ ὅρος ἀνάδυση στήν ἐπιστημονική ἐκθεση τού Μονό, γίνεται σχεδόν πάντα γιά νά ἀποδοθεῖ ή ἐμφάνιση καινούργιων μορφῶν: ή ἀναπαραγωγή ἀφήνεται στή σκιά. Δέν βοηθάει καθόλου νά κατανοήσουμε τήν ἐμφάνιση μέ ἐπιστημονικό τρόπο: ὑποδειχνεῖ ἀπλᾶ ὅτι ἀσχολούμαστε μέ ζωντανές μορφές πού ἀναπαράγονται καί πολλαπλασιάζονται. 'Η ἐμφάνιση ὁριοθετεῖται ἀπό τό D.N.A. Στήν πρακτική του λοιπόν ὁ Μονό κάνει θαυμάσια τή διάκριση πού δέν καταγράφει στόν ὁρισμό του, ή πού νομίζει ὅτι καταγράφει μέ τή μορφή τού συνδέσμου καί· πράγμα ὅμως πού δέν εἶναι ἀρκετό. 'Ο Hegel ἔχει κάνει πολύ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις πάνω στό πῶς χρησιμοποιοῦν οἱ σοφοί τή μικρή λέξη «καί» στή γλῶσσα τους καί τήν πρακτική τους. Θάπρεπε οἱ ἐπιστήμονες νά διαβάσουν αὐτές τίς σελίδες πού τούς ἀφοροῦν ἄμεσα (*Φαινομενολογία τοῦ Πνεύματος*). Συνεχίζοντας αὐτή τήν ἀνάλυση, θά ἔλεγα ὅτι ἕνας τέτοιος ὁρισμός τῆς ἀνάδυσης παράγει μέ τήν κεντρική σιωπή του (ή μικρή λέξη καί) ἕνα ἀποτέλεσμα σάν τή «δημιουργία» (ἀτυχῆς ἐκλογή ὁρου) καινούργιων μορφῶν ἀξανάμενης πολυπλοκότητας, καί ὅτι ἐπιτρέπει στήν ἐννοια τῆς ἀνάδυσης νά κλίνει ἀνεπαίσθητα πρὸς τήν πλευρά μιᾶς ἀνομολόγητης σκέψης πού λειτουργεῖ σάν ἀνομολόγητη τελεολογία, ὅτι τῆς ἐπιτρέπει δηλαδή νά ἀλλάξει τάση: ἀπό τόν ὕλισμό στόν ἰδεαλισμό.

2. Θά μπορούσε νά κάνει κανεῖς ἀνάλογες παρατηρήσεις σχετικά μέ τήν ἐννοια τῆς τύχης στόν Μονό. Πράγματι ή ἐννοια ἀνάδυση συνδέεται ἐν μέρει μέ τήν ἐννοια τύχη. 'Η τύχη εἶναι κατά κάποιον τρόπο, γιά τή βιολογία, ἀσφαλῆς ἐνδειξη συνθηκῶν πού ἐπιτρέπουν τήν ἀνάδυση. 'Ας εἶναι. 'Από τήν ἐποχή τού 'Επικούρου παίζει ἕνα ρόλο θετικά ὕλιστικό, ἐναντίον

τελεολογικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῆς βιολογίας. 'Αλλά μπορεῖ νά παρατηρήσει κανεῖς ὅτι ὁ Μονό διατηρεῖ τήν ἴδια ἐκδοχή τῆς ἐννοιας τύχη περνώντας ἀπό τή βιολογία στήν ἱστορία (νοόσφαιρα). 'Ο Μονό δηλαδή συλλαμβάνει, μέ τή βοήθεια τῆς σύζευξης ἀνάδυσης/τυχαίου, φαινόμενα πού ἐξηγοῦνται πλήρως ἀπό μία ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας, τῆς ὁποίας τήν ὑπαρξή δέν ὑποψιάζεται ή δέν μνημονεύει, σάν ἀναδύσεις βασισμένες στήν τύχη. Στά περισσότερα ἀπό τά ἱστορικά παραδείγματα πού φέρνει ὁ Μονό (Σαίξπηρ, κομμουνισμός, Στάλιν κ.λπ.) ή τύχη λειτουργεῖ κατά τρόπο ἀντίστροφο ἀπ' ὅ,τι στή βιολογία: ὄχι δηλαδή σάν ἐνδειξη συνθηκῶν πού ἐπιτρέπουν τήν ἀνάδυση ἀλλά σάν βιολογική θεωρία τῆς ἱστορίας. 'Ο ἱστορικός δαρβινισμός τού Μονό ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό σύμπτωμα αὐτῆς τῆς ἀντιστροφῆς. 'Αρνεῖται νά χρησιμοποιήσῃ τή θεωρία τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς στή βιολογία, ἀλλά τήν εἰσάγει ξαφνικά καί μαζικά στήν ἱστορία μιλώντας γιά τό μεγάλο πνεῦμα πού θά γράψῃ μία ἱστορία τῆς «φυσικῆς ἐπιλογῆς τῶν ἰδεῶν». Εἶναι ἀσφαλῶς παράδοξο νά βρίσκεται σέ πλήρη χρήση στήν ἱστορία μία ἐννοια σάν τή φυσική ἐπιλογή πού ή βιολογία περιορίσε αὐστηρά ή καί μετασχημάτισε βαθύτατα. Εἶναι φανερό ὅτι ή ὑπανάπτυξη τῆς ἱστορίας δικαιώνει κατά τόν Μονό τήν ἀνεξέλεγκτη καί ὑπερβολική χρήση μιᾶς ἐννοιας ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀντιμετώπιση πού τῆς ἐπιφυλάσσει ή σύγχρονη βιολογία. Τό ἀποτέλεσμα πού μᾶς ἐνδιαφέρει συνίσταται ἐν πάσει περιπτώσει στό ἐξῆς: λόγῳ τῆς ἀνεξέλεγκτης χρήσης πού ὑπέστη, τό τυχαῖο ἄλλαξε νόημα καί τάση. Λειτουργεῖ πλέον ἰδεαλιστικά καί ὄχι ὕλιστικά, ὅπως καί ή ἀνάδυση στό μέτρο πού συνδέεται μ' αὐτό.

Θά ἀνακεφαλαιώσω ὅσο γίνεται πιά σύντομα τήν ἀνάλυση τού περιεχομένου τῶν Στοιχείων 1 καί 2 τῆς P.S.S. τού Μονό.

'Η P.S.S. τού Μονό εἶναι μία P.S.S. ὀριακή, ὑπόδειγμα ἀπλότητος καί σαφήνειας. Καί αὐτό γιατί ή διάκριση πού ἐπιχειρήσαμε προηγούμενα ἀνάμεσα στά Στοιχεῖα 1 καί 2 δέν ἀφορᾶ τό ἐννοιολογικό τους περιεχόμενο ἀλλά τίς διαφορετικές τάσεις πού ἐπενδύονται σ' αὐτό. Τά δύο στοιχεῖα τῆς P.S.S. τού Μονό ἔχουν κοινὸν κατά βάση περιεχόμενο, πού συνίσταται σέ μερικές ἐννοιες κλειδιά: ὕλη, φυσικό ὑπόστρωμα, ζῶν σύστημα, ἀνάδυση, τύχη κ.ο.κ., ὁλόιδες καί γιά τά δύο στοιχεῖα. Στό Στοιχεῖο 2 προστίθεται καί ή ἐννοια τῆς νοόσφαιρας· θά μπορούσε ὥστόσο νά θεωρηθεῖ συμπλήρωμα τῆς ἐννοιας διόσφαιρας πού εμφανίζεται στό Στοιχεῖο 1. Τά Στοιχεῖα λοιπόν 1 καί 2 ἔχουν κατά βάση κοινὸ περιεχόμενο.

'Υπάρχει ὥστόσο, ὅπως εἶδαμε, καί μία ἀντίθεση ἀνάμεσα στά δύο στοιχεῖα: τό Στοιχεῖο 1 εἶναι ὕλιστικό καί τό Στοιχεῖο 2 ἰδεαλιστικό. Αὐτή ή ἀντίθεση δέν μπορεῖ νά ἀφορᾶ τά περιεχόμενα τῶν δύο στοιχείων μιά καί δέν διαφέρουν: ἀφορᾶ λοιπόν τὸ νόημά τους, τή χρήση πού τά σημασιοδοτεῖ, τή τάση δηλαδή μέ τήν ὁποία μία χρησιμοποίηση ἐκδήλη ή λανθάνουσα τά ἐπενδύει.

Μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι ή ἀντίθεση ἀνάμεσα στά Στοιχεῖα 1 καί 2 τῆς P.S.S. τού Μονό εἶναι ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ὕλιστική τάση καί τήν ἰδεαλιστική τάση καί ἀφορᾶ τήν ἐντύπωση πού ἔχει ὁ Μονό γιά τό περιεχόμενο τῶν ἐπιστημονικῶν του γνώσεων (σημερινή κατάσταση τῆς βιολογίας), γιά τήν ἐγκυρότητα τῆς χρήσης καί τῶν προεκτάσεων τῶν βασικῶν

έννοιών του και για τη φύση της επιστημονικής γνώσης γενικότερα.

Μπορούμε ακόμη να σημειώσουμε ότι η ύλιστική τάση (Στοιχείο 1) δεν επικυρώνεται παρά μόνο αντιμαχόμενη ιδεαλιστικές, θρησκευτικές και σπιριτουαλιστικές εκμεταλλεύσεις των προβλημάτων της βιολογίας (πάλι εναντίον του Teilhard), ότι λοιπόν το Στοιχείο 1 δεν είναι απλή καταγραφή της πραγματικότητας της επιστημονικής πρακτικής αλλά αποτέλεσμα που πρέπει να κερδηθεί στη μάχη. Η ιδεαλιστική τάση όμως, διωγμένη στο πρόσωπο των έκφραστών της από το Στοιχείο 1, επανεμφανίζεται στο Στοιχείο 2. Απόδειξη: βρίσκουμε στο Στοιχείο 2, μπασμένη από το παράθυρο, μία έννοια κλειδί του Teilhard, τη νοόσφαιρα. Η ιδεαλιστική τάση, που την αντιπαλεύει ο Μονό μ' όλες του τις δυνάμεις, για να οδηγήσει, στο Στοιχείο 1, την ύλιστική τάση σε θρίαμβο, ξαναπαίγει λαθραία από το παράθυρο για να θριαμβεύσει στο Στοιχείο 2. Τραγικό στην ιστορία αυτή είναι ότι το παράθυρο τ' ανοίγει ο ίδιος ο Μονό. Η μάλλον, καθώς δεν μπορεί να συγκριθεί ο σοφός μ' έναν άνθρωπο που ανοίγει μ' όλη του τη θέληση το παράθυρο για να εισδύσει ο άνεμος του ιδεαλισμού, υποστηρίζουμε ότι ο άνεμος του ιδεαλισμού ανοίγει το παράθυρο μοναχός του. Τίς έχει τις δυνάμεις που του χρειάζονται. Τό πολύ που μπορεί κανείς να καταλογίσει στον Μονό, είναι ότι δεν εμποδίζει το παράθυρο ν' ανοίξει κάτω από τη πίεση του ανέμου. Δεν αντιστέκεται στην ιδεαλιστική τάση· ακόμη χειρότερα: υποκύπτει σ' αυτήν νομίζοντας ότι αντιστέκεται. Απόδειξη ότι το Στοιχείο 2 είναι πάντα ισχυρότερο από το

Στοιχείο 1. Απόδειξη ότι η P.S.S. δεν μπορεί από μόνη της να εμποδίσει το παράθυρο ν' ανοίξει. Απόδειξη ότι η P.S.S. δεν μπορεί να κάνει από μόνη της την αυτοκριτική της. Απόδειξη ότι η P.S.S. χρειάζεται υποστήριξη μίας δύναμης απ' έξω, συμμάχου του Στοιχείου 1 για να θριαμβεύσει επί του Στοιχείου 2, την υποστήριξη μίας εξωτερικής τάσης που να ενισχύει την ύλιστική τάση του Στοιχείου 1 για να ανατρέψει το νόημά της ιδεαλιστικής τάσης του Στοιχείου 2.

Ας σημειωθεί τέλος κάτι σημαντικό σχετικά με τη διαφορετική δεκτικότητα των επιστημόνων ανάλογα με την ειδικότητά τους, απέναντι σε μερικούς όρους (π.χ. ύλισμός). Στην περίπτωση του Μονό, στην περίπτωση της σύγχρονης βιολογίας δηλαδή, οι έννοιες ύλισμός και διαλεκτική όχι μόνο δεν παρουσιάζουν κανένα πρόβλημα αφομοίωσης (στον κλάδο του Μονό τουλάχιστον) αλλά και ταιριάζουν άριστα με το περιεχόμενο που έχει επενδυθεί στην τάση του Στοιχείου 1.

Αλλά δεν είσατε όλοι βιολόγοι· υπάρχουν ανάμεσά σας επιστήμονες ειδικευμένοι σε άλλες επιστήμες, θετικές και κλασικές, και φαντάζομαι τί σκέφτονται. Για να απευθυνθώ σ' εκείνους που ζούν έξω αντικείμενου σ' ένα κόσμο τελείως διαφορετικό από του Μονό, θά προσπαθήσω να μαντέψω τί σκέφτονται οι μαθηματικοί. Ό,τι είπα για ένα βιολόγο ισχύει τό πολύ για τη βιολογία. Για τα μαθηματικά όμως; Τό ξέρετε εκείνο τό πασίγνωστο κείμενο του Sartre από τις «Λέξεις» όπου εξηγεί ότι δεν έχει «υπερεγώ». Τό υπερεγώ, όταν υπάρχει, είναι τό υπερεγώ των άλλων. Η P.S.S., όταν υπάρχει, είναι ή P.S.S. των άλλων. Θά παρατηρήσω στους μαθηματικούς, που ίσως φαντάζονται ενδόμυχα ότι ή χάρη των μαθηματικών

(χάρη δεν σημαίνει μόνο ομορφιά αλλά και καθαρότητα και αυστηρότητα) τούς προφυλάσσει από κάθε P.S.S., ότι υπάρχει ένας σεβαστός αριθμός από κείμενα μεγάλων μαθηματικών που θά μπορούσε κανείς να αναλύσει όπως ανέλυσα πιο πριν τό κείμενο του Μονό, και ότι μιά τέτοια ανάλυση θά μās έδινε κατά πάσα πιθανότητα ανάλογα αποτελέσματα. Καί για να δώσω ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, επισημαίνω την ύπαρξη ενός μικρού κειμένου του Lichnetowiz που ανακοινώθηκε στη Γαλλική Έταιρία της φιλοσοφίας στις 27 Φλεβάρη του 1965. Τό κείμενο φέρει ένα τίτλο που δεν θά τολμούσα ποτέ να εφεύρω: *Η μαθηματική πρακτική και ο ρόλος της στην αντίληψή μας για τόν κόσμο*. Επισημαίνω ότι στη συζήτηση που ακολούθησε, ο Caplan ανέπτυξε μερικές παρατηρήσεις εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Σ' αυτή τη συζήτηση οί ρόλοι ήταν καλά μοιρασμένοι. Τά επιχειρήματα του Lichnetowiz ήσαν εκδηλα ιδεαλιστικά, καί εκείνα του Caplan λίγο πολύ ύλιστικά. Νά είσατε σίγουροι: καί σέ μαθηματικούς διαθέτουν P.S.S. Είναι καί αυτοί μέσα στην P.S.S. τους οί αντιφατικοί αντιπρόσωποι τάσεων που τούς ξεπερνούν, καί που ή μία αντιπαρατίθεται στην άλλη: ύλιστική (Στοιχείο 1), ιδεαλιστική (Στοιχείο 2). Καί για να μή μείνει κανείς παραπονεμένος, θά έλεγα: τό ίδιο καί οί φιλόσοφοι. Αλλά στην περίπτωση των φιλόσοφων ή P.S.S. τους δεν είναι φιλοσοφία αλλά κοσμοαντίληψη.

3. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μετά απ' αυτά θ' αναφερθώ μέ συντομία στά δυό τελευταία πρόσωπα του μικρού μας θεάτρου: τη φιλοσοφία καί την κοσμοαντίληψη.

Η φιλοσοφία απαντά στο μάθημα του Μονό μέ δυό μορφές: πρώτα μέ τη μορφή *φιλοσοφικών όρων δανεισμένων από υπάρχουσες φιλοσοφίες*, οί όποιοι λειτουργούν στο έσωτερικό της αυθόρμητης φιλοσοφίας του επισημίονα. Σάν όροι δανεισμένοι από υπάρχουσες φιλοσοφίες, δεν μπορούν παρά να παραπέμπουν σ' αυτές.

Η φιλοσοφία εμφανίζεται επίσης καί μέ τη μορφή *ρητών φιλοσοφικών αναπτύξεων*. Ο Μονό γνωρίζει τί είναι φιλοσοφίες· εν πάσει περιπτώσει ξέρεi ότι υπάρχουν καί ότι ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για ό,τι συμβαίνει στις επιστήμες. Σχετικά μ' αυτό μνημονεύει τόν Άριστοτέλη, τη φιλοσοφία του Κάντ καί του Χέγκελ, τό διαλεκτικό ύλισμό, τόν Έγγκελς (για τόν όποιο επιφυλάσσει μερικά αιχμηρά σχόλια), τόν Νίτσε καί τόν Teilhard de Chardin. Ο Μονό είναι ιδιαίτερα όξυδερκής στις καλύτερες ύλιστικές του στιγμές, δηλαδή όταν επιτίθεται στη φιλοσοφία του Teilhard. Δεν πρόκειται για τίποτα τό καινούργιο, μās λέει· κι αυτό δέβαια χαροποιεί ιδιαίτερα εμάς· όχι όμως κι όλο τόν κόσμο. Ο Μονό δεν άρκεϊται μόνο ν' αναφέρει φιλόσοφους· κάνει φιλοσοφία. Προτείνει μάλιστα έναν όρισμό της φιλοσοφίας, λέγοντας ότι ή λειτουργία της συνίσταται «πριν απ' όλα στην οίκοδόμηση ενός συστήματος αξιών» που νά αντιπαρατίθεται στις επιστήμες· γιατί οί επιστήμες άγνωσύν τίς αξίες. Καί μ' αυτό τό θέμα παρασύρεται σε μιά ολόκληρη φιλοσοφική δημιουργία.

Οί πιο αξιοπρόσεκτοι φιλοσοφικοί όροι που απαντούν στο κείμενο του Μονό είναι οί ακόλουθοι: νοόσφαιρα / διόσφαιρα

(ο Teilhard, καταδικασμένος σαν φιλόσοφος που εκμεταλλεύεται τή βιολογία, επανεμφανίζεται σαν θετικός φιλόσοφος τής νοόσφαιρας, δηλ. τής ανθρώπινης ιστορίας), αλλοτρίωση, πράξη, μηδέν (μέ τήν έννοια που τό χρησιμοποιεί ο Νίτσε) κλπ. Έπιπλέον μιά ολόκληρη σειρά έννοιών, φαινομενικά άθώων, χρησιμοποιούνται και λειτουργούν φιλοσοφικά στον Μονό, όπως π.χ. ή έννοια του ανθρώπου στη φράση: «ό λόγος δημιούργησε τόν άνθρωπο περισσότερο άπ' ό, τι ό άνθρωπος τό λόγο». Δέν χρειάζεται νά προχωρήσουμε μακρύτερα. Βρισκόμαστε σέ μιά φιλοσοφική άτμόσφαιρα ιδεαλιστικού τύπου - (μερικές λέξεις δέν προφέρονται ποτέ: ύλισμός, διαλεκτική, κλπ)- και γιά τήν ακρίβεια ύπαρξιστικού - σπιριτουαλιστικού - νιτσεικού - άθειστικού τύπου. Ό δηλωμένος άθείσμός διαπερνά τήν έννοια τέλος (σκοπός), όπου τόσο ό Σάτρε όσο κι ό Νίτσε θά δυσκολεύονταν έξίσου ν' άποκηρύξουν ή ν' αναγνωρίσουν τό παιδί τους: «τί ιδανικό νά προτείνει κανείς στους σημερινούς ανθρώπους, που νάναι τήν ίδια στιγμή πάνω και πέρα άπ' αυτούς, άν όχι τήν ανάκτηση, μέσω τής γνώσης, του μηδενός που αυτοί οι ίδιοι ανακάλυψαν;».

Περισσότερο ένδιαφέρον παρουσιάζει τό γεγονός ότι ό Μονό μäs δίνει ένα ολόκληρο κείμενο φιλοσοφίας μέ τήν πραγματική σημασία τής λέξης, δηλαδή φιλοσοφίας που αναφέρεται ακριβώς στη σχέση φιλοσοφίας και έπιστημών. Διακρίνει τίς έπιστήμες από τή φιλοσοφία. Στίς έπιστήμες ανήκει ή γνώση, αλλά όχι οι άξίες. Διακρίνει τήν έπιστημονική μέθοδο από τήν έπιστημονική ήθική. «Ακόμα και σήμερα συγχέουμε

συχνά τήν ήθική τής γνώσης μέ τήν καθαυτό έπιστημονική μέθοδο. Άλλά ή μέθοδος είναι μιά κανονιστική έπιστημολογία, δέν άποτελεί ήθική. Η μέθοδος μäs λείει πώς νά ψάχνουμε. Άλλά ποιός μäs αναγκάζει νά ψάχνουμε, και γι αυτό ν' άποδεχόμαστε τή μέθοδο μαζί μέ τήν άσκηση που συνεπάγεται;». Έπιστήμες, έπιστημονική μέθοδος, κανονιστική έπιστημολογία, ήθική τής γνώσης, άξίες, φιλοσοφία. Ό Μονό κάνει καλά τή δουλειά του σαν φιλόσοφος: χαράζει γραμμές οριοθέτησης και προτείνει μιά γραμμή που είναι γι αυτόν όπως γιά κάθε φιλόσοφο, «όρθή γραμμή».

Δέν σκοπεύουμε ν' αναζητήσουμε σοφιστείες στίς φιλοσοφικές εκφράσεις του Μονό γιατί δέν είναι επαγγελματίας φιλόσοφος και θάταν άδικο. Αντίθετα του αναγνωρίζουμε ότι μäs έχει εκθέσει τή φιλοσοφία του και μέσω αυτής τή σχέση του μέ τίς ύπάρχουσες φιλοσοφικές τάσεις.

Φιλοσοφική τάση του Μονό (που προκύπτει άπ' τή σύγκριση ανάμεσα στό είδος των όρων που δανείζεται και τή φιλοσοφική ανάπτυξη που έπιχειρεί): ιδεαλιστική, σπιριτουαλιστική, που συνοδεύεται από μιά σαφή δήλωση άθείσμου. Άποτέλεσμα: κήρυκας μäs άθειας ήθικής. Ό σπιριτουαλισμός ξεκόβεται άπ' τίς θρησκευτικές καταβολές του μέ μιά δήλωση άθείσμου: ως ύστατος όρος παραμένει μιά άθρη ήθική: ήθική τής έπιστήμης, γιά τήν ακρίβεια ήθική τής έπιστημονικής πρακτικής. Έθική άσκητική, άυστηρή, άριστοκρατική μέσα στην άυστηρότητά της, χωρίς άλλο σημείο αναφοράς έξω άπ' τήν πρακτική τής γνώσης (άρνηση νά δοθεί σαν θεμέλιο αυτής τής

ήθικης ή εύτυχία της ανθρωπότητας, ή ύλική της δύναμη ή τό «γνώθι σαυτόν»).

Έκείνο πού μās ενδιαφέρει έξαιρετικά είναι ή *όργανική σχέση πού ύπάρχει ανάμεσα στή φιλοσοφία του Μονό και την Ρ.Ρ.Σ. του.*

Παρόμοια άβη ιδεαλιστική τάση. Ίδια έμφαση στην έπιστημονική πρακτική τόσο στή φιλοσοφία όσο και στην Ρ.Ρ.Σ., ένυπάρχει μιά αντικειμενικότητα *ύλιστική*, πού έσχατο πυρήνα της άποτελεί ή *έπιστημονική γνώση και ή πρακτική της*: αλλά την ίδια στιγμή τόσο στή φιλοσοφία όσο και στην Ρ.Ρ.Σ. ή ύλιστική τάση πολιορκείται άπ' την ιδεαλιστική τάση πού κυριαρχεί.

Έχουμε δει πώς πραγματοποιήθηκε αυτή ή πολιορκία μέσα στην Ρ.Ρ.Σ. του Μονό. Έπισημαίνουμε την ίδια ιδεαλιστική πολιορκία και μέσα στή φιλοσοφία του: αλλά τό πιο άξιοσημείωτο, και σās παρακαλώ νά τό θυμάστε γιατί έχει έξαιρετική σημασία, είναι ότι αυτή ή πολιορκία δέν εγγράφεται στή φιλοσοφία του Μονό μέ τή μορφή μιάς *άναστροφής έννοιών*, τίς στιγμές και τούς όρους της όποιας μπορούμε νά παρατηρήσουμε και νά περιγράψουμε έμπειρικά και λεπτομερειακά. Ύπάρχει σίγουρα μιά κάποια ένταση, δηλ. μιά κάποια παρουσία της μάχης ανάμεσα στην ύλιστική και την ιδεαλιστική τάση στή φιλοσοφία του Μονό (μπορούμε νά υποθέσουμε ότι ή επανάληψη της λέξης έπιστήμη αντιπροσωπεύει κάτι σαν ήχώ της *ύλιστικής τάσης*, κυρίως μέ την άρνηση της θρησκείας πού ύπονοεί, και ότι ή ήθική αντιπροσωπεύει μέ σαφήνεια και κατά τρόπο κυριαρχικό την *ιδεαλιστική τάση*). Αλλά παρατηρούμε ότι αυτή ή ένταση, δηλ. αυτή ή πάλη είναι *έκ των προτέρων ρυθμισμένη* έτσι ώστε ν' άποδεί πρόσ όφελος της ιδεαλιστικής τάσης, πού θριαμβεύει χωρίς νά δώσει μάχη καθώς πλέκεται τό εγκώμιο της ήθικης της γνώσης. Τί είναι αυτό πού *συνδέει* τή φιλοσοφία του Μονό μέ την Ρ.Ρ.Σ. του, πίσω από μιά τέτοια σύζευξη - επιβεβαίωση κάποιων αντικειμενικών σχέσεων; Κατ' ανάγκη τά κοινά τους σημεία και για την ακρίβεια ό,τι έχει κοινό ή φιλοσοφία και τό Στοιχείο 2 της Ρ.Ρ.Σ.: μιά ιδεαλιστική φιλοσοφία της *έπιστήμης*, αυτή πού στηρίζει την έφαρμογή των βιολογικών κατηγοριών και στή νοόσφαιρα, αυτή πού νομιμοποιεί μιά σύλληψη της νοόσφαιρας - βάση για μιά ιδεαλιστική θεωρία της ιστορίας, αυτή τέλος πού επιτρέπει στο εγκώμιο της ήθικης της γνώσης νά διατηρήσει τή θέση του σ' αυτή τή φιλοσοφία της έπιστήμης. Αυτό τό κοινό περιεχόμενο μπορεί νά γραφτεί μέ τή μορφή μιάς άκολουθίας ισοδυναμιών: (ανάδυση της νοόσφαιρας) ιστορία = νοόσφαιρα = βασίλειο της έπιστημονικής γνώσης = έπιστημονική δραστηριότητα = ήθική της έπιστημονικής γνώσης.

Αυτή ή άκολουθία, πού μπορεί νά εμπλουτισθεί μέ περισσότερες λεπτομέρειες, βασίζεται σέ τελευταία άνάλυση στίς ακόλουθες δύο ισοδυναμίες:

ιστορία = νοόσφαιρα = έπιστήμη (-ες).

Αυτό λοιπόν πού επιτρέπει στή φιλοσοφία του Μονό νά επικοινωνεί μέ την Ρ.Ρ.Σ. του είναι ένας φιλοσοφικός *τελεστής*, ή *νοόσφαιρα*, του όποιου μπορούμε νά μεταφράσουμε πολύ απλά τό νόημα (τό άποτέλεσμα της παρέμβασής του), λέγοντας ότι αντιπροσωπεύει μιά σύλληψη της ιστορίας έντελώς κλασική άπ' τό 19ο αιώνα, άπό τή *Διαφώτιση*, σύμφωνα μέ την όποία οι

έπιστήμες είναι ή βάση και ή κινητήρια δύναμη της ιστορίας και ή ιστορία ανάγεται τελικά σέ ιστορία της γνώσης, των έπιστημών και των έπιστημονικών ιδεών.

Αλλά ή φιλοσοφία της έπιστήμης στον Μονό δέν είναι παρά μιά *φιλοσοφία της έπιστήμης*: είναι, όπως όλες οι φιλοσοφίες της έπιστήμης, *μιά φιλοσοφία της ιστορίας*, περισσότερο ή λιγότερο *όμολογημένη*. Έάν ό Μονό είναι σ' αυτό τό σημείο ύποδειγματικός, είναι ακριβώς έπειδή όμολογεί τή *φιλοσοφία του της ιστορίας*. Αλλά μ' αυτήν μπαίνουμε στο τελευταίο αντικείμενο της άνάλυσής μας: *την κοσμοαντίληψη*.

4. Η ΚΟΣΜΟΑΝΤΙΛΗΨΗ (C.D.M.) ΤΟΥ ΜΟΝΟ

Θυμηθείτε τί είχαμε πει για τό πώς διαφοροποιείται μιά φιλοσοφία από μιά κοσμοαντίληψη. Σέ μιά κοσμοαντίληψη μπορεί νά γίνεται λόγος για την έπιστήμη, αλλά μιά κοσμοαντίληψη δέν έπικεντρώνεται ποτέ στην έπιστήμη, πράγμα πού κάνει ή φιλοσοφία. Δέν διατηρεί μέ τίς έπιστήμες τίς σχέσεις εκείνες πού ή φιλοσοφία διατηρεί μέ την έπιστήμη. Μιά κοσμοαντίληψη έπικεντρώνεται σέ κάτι έξω από τίς έπιστήμες: πάνω σ' αυτό πού ονομάσαμε *άξίες των πρακτικών ιδεολογιών*. Μιά κοσμοαντίληψη εκφράζει τίς τάσεις πού διαπνέουν τίς *πρακτικές ιδεολογίες* (θρησκευτική, δικαιοτική, πολιτική κλπ). Μιά κοσμοαντίληψη έχει πάντα σχέση, άμεσα ή έμμεσα, μέ έρωτήματα πού άνήκουν στους έξής χώρους: *πρόβλήματα θρησκείας, ήθικης, πολιτικής, και ακόμα πιο πλατιά τό πρόβλημα του νοήματος της ιστορίας, ή σωτηρία της ανθρώπινης ιστορίας*. Τελικά κάθε κοσμοαντίληψη εκφράζει μιά συγκεκριμένη τάση *πολιτικού χαρακτήρα ή πολιτικής συμπεριφοράς*.

Αξιοπρόσεκτο στον Μονό είναι ότι όλα αυτά γίνονται όλοφάνερα.

Στό κέντρο της κοσμοαντίληψής του βρίσκεται τό πρόβλημα της *άλλοτρίωσης* του σύγχρονου κόσμου και της σωτηρίας του.

Αλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου: δημιουργημένος, ύφαισμένος άπ' την έπιστήμη, άποξενώνεται άπ' τον ίδιο του τον έαυτό. Γιατί;

«*Η άποξένωση του σύγχρονου κόσμου άπ' την έπιστημονική κουλτούρα, πού παρ' όλα αυτά κατασκευάζει τον κόσμο του, άποκαλύπτεται και μέ πολλούς άλλους τρόπους έκτός από εκείνη την άπλοϊκή φρίκη πού εξέφρασε ό Βερλαίν. Βλέπω σ' αυτόν τό δνισμό ένα άπ' τά θαυότερα κακά πού βασανίζουν τίς σύγχρονες κοινωνίες, αίτίες μās άνισορροπίας τόσο σοδαρής, πού θέτει σέ κίνδυνο ήδη από τώρα την πραγματοποίηση του μεγάλου όνειρου του 19ου αιώνα: τή μελλοντική ανάδυση μās κοινωνίας χτισμένης όχι πιά πάνω στον άνθρωπο αλλά για τον άνθρωπο*».

Η άλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου άπειλεί λοιπόν τό ίδιο τό μεγάλο σοσιαλιστικό όνειρο. Ο Μονό είναι υπέρμαχος του σοσιαλισμού, αλλά άνήσυχος για τό μέλλον του.

Η άλλοτρίωση: *δυϊσμός*. Ανάμεσα: στην έπιστήμη και την έπιστημονική κουλτούρα πού ύφαίνουν τό σύγχρονο κόσμο άπ' τή μιά, και τίς παραδοσιακές άξίες άπ' την άλλη («ιδέες πλούσιες σέ ήθικό περιεχόμενο»).

«Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά στην ακόλουθη αντίθεση: οι σύγχρονες κοινωνίες ζούν, επιβεβαιώνουν και διδάσκουν ακόμα -χωρίς να το πιστεύουν άλλωστε- συστήματα αξιών που οι βάσεις τους έχουν φθαρεί. Ύφασμένες απ' την έπιστήμη, οι κοινωνίες αυτές οφείλουν την ανάδυσή τους στη συχνά ύπονοούμενη και περιορισμένη νύοθεσία αυτής της ήθικης της γνώσης που αγνοούν. Νά ή ρίζα της σύγχρονης άλλοτρίωσης».

Διπλή αντίθεση:

— σύγχρονες έπιστήμες / συρρικνωμένες θρησκευτικές ήθικές αξίες, μέ φθαρμένες βάσεις.

— σύγχρονες έπιστήμες / άγνοια γιά τό που βρισκόμαστε, γιά τό που βρίσκονται τόσο οι άπλοι άνθρωποι όσο και οι έπιστήμονες, άγνοια του γεγονότος ότι αυτές οι έπιστήμες κι οι πρακτικές τους παραλέμπουν σέ μία ήθική πειθαρχία, σέ μία πραγματική ήθική της γνώσης.

Ύπάρχουν λοιπόν, μέσα στην αντίφαση του σύγχρονου κόσμου ανάμεσα στις ύπαρκτες έπιστήμες και στις παλιές αναχρονιστικές αξίες, ταυτόχρονα, ή πιό σοδαρή άλλοτρίωση και τό μέσο της σωτηρίας που έμπεριέχει ή ήθική της έπιστημονικής γνώσης.

Ποιά είναι αυτή ή θεωρία της άλλοτρίωσης του σύγχρονου κόσμου; φαινομενικά μία περιγραφή κάποιων έμπερικών δεδομένων. Στην πραγματικότητα δυό πράγματα:

1. Μία θεωρία της ιστορίας.

2. Μία πολιτική.

Μπορούμε νά συνοψίσουμε τή θεωρία της ιστορίας ως εξής: 'Ο Μονό γνωρίζει ότι όλα συμβαίνουν στό χώρο της έπιστημονικής γνώσης δέν έξαντλούν τήν ιστορία της ανθρωπότητας. Ύπάρχει επίσης ό χώρος της «πράξης», της ύλικής δύναμης, των θρησκευτικών, ήθικών, πολιτικών παθών κλπ, αλλά ό Μονό θεωρεί ότι τήν ιδιαιτερότητα του ανθρώπου, που μορφοποίησε τόν ένατό του σέ κοινωνική και ιστορική ύπαρξη και συνέταξε τή νοόσφαιρα, συνιστούν ό λόγος κι ή έπιστημονική γνώση, που κάποια στιγμή ξεπήδησαν απ' αυτόν. Πάντως στό σύγχρονο κόσμο -γιά τόν Μονό αυτό είναι σαφές- ή έπιστήμη άποτελεί τή βάση της ιστορίας, ή δραστηριότητα του έπιστημονικού ύφαινει τό σύγχρονο κόσμο, και ή έπιστημονική ήθική είναι σέ θέση νά τόν σώσει.

Αυτή ή θεωρία της ιστορίας καταλήγει σέ μία πολιτική: πολιτική έπεξεργασίας και διάδοσης της ήθικης της γνώσης.

Έπιστημονική γνώση -ή βάση του σύγχρονου κόσμου. Ήθική της γνώσης -ό σωτήριος μοχλός της σύγχρονης ιστορίας. Έπιβεβαιώνει λοιπόν ό Μονό μία κοσμοαντίληψη που παραπέμπει σέ μία πολιτική διάδοσης, προπαγάνδησης και μαθητείας στην ήθική. Ίδιόμορφη ήθική: αλλά πάντως ήθική, από τήν όποια προσδοκά πολιτικά άποτελέσματα, συμπεριλαμβανόμενης, άν κατάλαβα καλά, και της έλπίδας γιά τήν έλευση του σοσιαλισμού.

Προσέξτε δυό σημεία:

1. Στην κοσμοαντίληψη του Μονό συναντάμε μία συνοχή ανάμεσα στη φιλοσοφία της ιστορίας (ιδεαλιστική, άνυψώνει τή γνώση σέ ούσία και μοχλό της ιστορίας) και τήν πολιτική (ήθικολογική). Κάθε κοσμοαντίληψη σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα μέ μία συγκεκριμένη πολιτική. Κάθε κοσμοαντίληψη προτείνει και χαράζει, έκδηλα ή ύπονοούμενα, άμεσα ή έμμεσα, μία

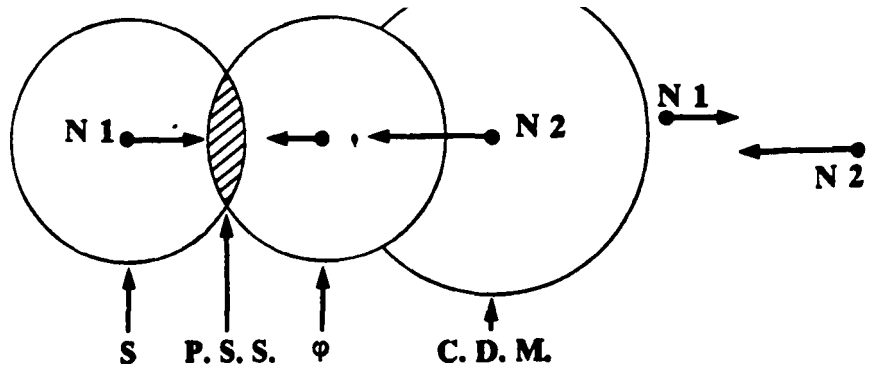
συγκεκριμένη πολιτική. Αυτό ισχύει γιά όλες τις κοσμοαντίληψεις. Μία θρησκευτική κοσμοαντίληψη ρίχνει τό βάρος στη θρησκεία και τις θρησκευτικές αξίες: προτείνει μία έκλογή ανάμεσα στις ποικίλες αξίες: προτείνει μία πολιτική που μπορεί νά μεταφραστεί σέ πράξεις. Τό ίδιο και μία ήθική κοσμοαντίληψη. Και μία δικαϊκή κοσμοαντίληψη επίσης (ρίχνει τό βάρος στό δίκαιο, θεωρούμενο ως κυρίαρχο στοιχείο της διαλεκτικής της ιστορίας, που σημαίνει ότι μέσω αυτού θέλει νά παραγάγει κάποια ιστορικά άποτελέσματα: οι νομικοί είναι έξοικειωμένοι μέ κοσμοαντίληψεις αυτού του είδους, αλλά δέν είναι οι μόνοι). Μία πολιτική κοσμοαντίληψη ρίχνει τό βάρος σέ πολιτικές αξίες: θεωρεί τήν πολιτική σάν τό βασικό στοιχείο της ιστορίας, σάν τήν κινητήρια δύναμη της ιστορίας κλπ., και προσδοκά απ' αυτήν άποτελέσματα.

2. Μία κοσμοαντίληψη δέν ύπάρχει «έν κενώ»: βρίσκεται σ' ένα συγκεκριμένο πεδίο, όπου προσπαθεί νά τοποθετηθεί σέ σχέση μέ τις ύπάρχουσες κοσμοαντίληψεις, δηλαδή νά όριοθετηθεί ως προς αυτές, νά όριστεί σέ σχέση μ' αυτές σάν διαφορετική απ' αυτές ή και σάν αντίθετη ακόμα μέ μερικές απ' αυτές. Μία κοσμοαντίληψη δέν τοποθετείται παρά αντιμετωπίζοντας, μέχρι του σημείου ν' αντιμάχεται, κοσμοαντίληψεις διαφορετικές απ' αυτή. Είναι φανερό ότι μέ τήν κοσμοαντίληψη του ό Μονό προσπαθεί ούσιαστικά νά όριοθετηθεί άπέναντι σέ δυό κοσμοαντίληψεις: τή θρησκευτική κοσμοαντίληψη (τεϊλαρντιανού τύπου) και τή μαρξιστική κοσμοαντίληψη.

Άπέναντι στη θρησκευτική κοσμοαντίληψη, διαβεβαιώνει ότι ούτε οι θρησκευτικές αξίες μπορούν νά σώσουν τό σύγχρονο κόσμο, ούτε οι παραδοσιακές ήθικές αξίες που βασίζονται στη θρησκεία (αντιμάχεται δηλαδή τή θρησκευτική κοσμοαντίληψη), αλλά μία καινούργια ήθική, μή-θρησκευτική, άσκη, άσκητική, βασισμένη στην έπιστημονική πρακτική: ή ήθική των σοφών.

Άπέναντι στη μαρξιστική κοσμοαντίληψη διαβεβαιώνει ότι ή ανάπτυξη της γνώσης και οι ιδιαίτερες αξίες της άποτελούν τήν κινητήρια δύναμη της σύγχρονης ιστορίας, κι ότι αυτή άκριβώς, δηλαδή μία κάποια ύποκειμενική άριστοκρατική-έγκεφαλική ήθική, μπορεί νά θέσει τέλος στην άλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου, κι όχι ή «μαρξιστική ήθική» που βασίζεται στην πάλη του προλεταριάτου. Προσέξτε αυτό τό πολύ σημαντικό σημείο: ό Μονό δέν όριοθετείται μέ τόν ίδιο τρόπο άπέναντι σ' αυτές τις δυό κοσμοαντίληψεις. Όριοθετείται άπέναντι στη θρησκευτική κοσμοαντίληψη μαχόμενος άνοιχτά έναντίον της μέ σκοπό νά τήν άναίρεσει, έπειδή τή θεωρεί άνεπαρκή και όλέθρια. Όριοθετείται επίσης άπέναντι στη μαρξιστική κοσμοαντίληψη, χωρίς όμως νά θέλει νά τήν άναίρεσει. Κηρύσσει τόν πόλεμο στην πρώτη αλλά όχι στη δεύτερη. Δέν άπαρνείται τό «δνεϊρο», που αυτή ακόμα ένσαρκώνει γι αυτόν, τό «σοσιαλισμό».

Ή κοσμοαντίληψη του Μονό είναι λοιπόν έξαιρετικά άκριβής. Πρόκειται γιά μία κοσμοαντίληψη που προτείνει μία θεωρία της ιστορίας ή μία φιλοσοφία της ιστορίας ικανή νά παράσχει μία έρμηνεία της παρούσας ιστορικής συγκυρίας, ταυτόχρονα μέ τις δυνατότητες διεξόδου, καταλήγοντας κατά τρόπο φυσικό σέ μία πολιτική. Ώς κοσμοαντίληψη τοποθετείται άναγκαστικά ανάμεσα στις ύπάρχουσες κοσμοαντίληψεις:

τοποθετείται ανάμεσα σε μία παραδοσιακή κοσμοαντίληψη κυριαρχημένη από μία πολιτική της θρησκευτικής ηθικής, και μία μαρξιστική κοσμοαντίληψη κυριαρχημένη απ' αυτό που μπορούμε προσωρινά να ονομάσουμε πολιτική «ήθική».

Αλλά εδώ θα δούμε τα πράγματα να αντιστρέφονται, όχι σ' ό,τι αφορά τις δηλώσεις του Μονό, αλλά στο πραγματικό περιεχόμενο των θεωρητικών του θέσεων. Γιατί αυτή η ενδιάμεση θέση δεν είναι ισοβαρής. Ο Μονό δεν τοποθετείται σε ίση απόσταση απ' τις δύο κοσμοαντιλήψεις. Εκείνο που χωρίζει τον Μονό απ' τη θρησκευτική κοσμοαντίληψη, την οποία μάχεται αποφασιστικά, δεν θέτει σε αμφισβήτηση τη σημασία της ηθικής σαν κινητήριας δύναμης της ιστορίας: απλά η ηθική που προτείνει δεν είναι μία θρησκευτική ηθική αλλά άθρη, με κέντρο αναφοράς την αυθόρμητη ηθική της επιστημονικής γνώσης· όμως παραμένει πάντα μία ηθική.

Αντίθετα αυτό που χωρίζει τον Μονό απ' τη μαρξιστική κοσμοαντίληψη είναι πολύ πιο σπουδαίο: είναι μία σοβαρή απόκλιση αντιλήψεων σχετικά με το ρόλο της ηθικής στην ιστορία. Κατά τον Μονό η ηθική διατηρείται σαν μέσο σωτηρίας της σύγχρονης ιστορίας, δηλαδή σαν κινητήρια δύναμη αν όχι ολόκληρης της ιστορίας, τουλάχιστον της σύγχρονης. Για το μαρξισμό η ηθική, ακόμα και η πολιτική ηθική, δεν αποτελεί κινητήρια δύναμη της ιστορίας, ούτε της περασμένης ούτε της σύγχρονης. Στην έκφραση που χρησιμοποίησα «πολιτική ηθική», η λέξη πολιτική είναι αυτή που μετράει για τους μαρξιστές: και πολιτική πάει να πει «πάλη των τάξεων», σύμφωνα με τις δύο μεγάλες αρχές του μαρξισμού: 1) οι μάξες είναι αυτές που κάνουν την ιστορία (κι όχι τα άτομα ή οι διανοούμενοι, ακόμα κι αν είναι επιστήμονες), και 2) η πάλη των τάξεων είναι αυτή που αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας κι όχι η ηθική, ακόμα κι αν πρόκειται για την άθρη, ασκητική, αγνή και αφιλοκερδή ηθική των πιο αφιλοκερδών απ' όλους τους διανοούμενους, των επιστημόνων.

Κατά βάθος, εκείνο που διακρίνει τις κοσμοαντιλήψεις, είναι αυτό που επηρεάζει την πολιτική τους τάση μέσω του ιδεολογικού τους περιεχομένου. Ιδεολογισμός = πίστη ότι οι ιδέες είναι αυτές που καθοδηγούν τον κόσμο / υλισμός = πίστη ότι η πάλη των τάξεων (των μαζών) είναι αυτή που αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας. Σ' αυτό το βασικό σημείο οι θεωρητικές θέσεις του Μονό ξεχονται σ' αντίθεση με τον τρόπο που τοποθέτησε την κοσμοαντίληψή του απέναντι στη θρησκευτική και τη μαρξιστική κοσμοαντίληψη. Η αντίρρηση, η κυρίαρχη αντίθεση, δεν αφορά πλέον τη θρησκευτική κοσμοαντίληψη αλλά τη μαρξιστική, όχι πια τον ιδεολογισμό αλλά τον υλισμό.

Κάτι τελευταίο: πώς αποκαθίσταται η σχέση ανάμεσα στην κοσμοαντίληψη του Μονό και τη φιλοσοφία του; Μέ τη διαμεσολάβηση της ηθικής της επιστημονικής γνώσης. Η φιλοσοφία του Μονό είναι μία φιλοσοφία της επιστήμης, ή κοσμοαντίληψη του Μονό είναι μία κοσμοαντίληψη της επιστημονικής ηθικής. Η φιλοσοφία και η κοσμοαντίληψη του Μονό έχουν σαν κοινό σημείο την επιστήμη. Η επιστήμη είναι το κέντρο της P.S.S. του Μονό. Στο κάτω-κάτω, επιστήμη είναι η δραστηριότητα του Μονό.

Απ' όπου κι ένα τελευταίο συμπέρασμα: απεικονίζοντας με

γραφικές παραστάσεις τους τέσσερις πρωταγωνιστές, τα τέσσερα συστατικά που ανακαλύψαμε στο κείμενο του Μονό (επιστήμη, P.S.S., φιλοσοφία, κοσμοαντίληψη), καταλήγει κανείς σε μία επαλληλία εξαιρετικά ιδιόμορφη που απεικονίζεται στο σχεδιάγραμμα:

Πράγμα που σημαίνει: υπάρχουν δύο εκπέμποντες πυρήνες.

1. ΠΥΡΗΝΑΣ I. = η πραγματικότητα της επιστήμης, που ενυπάρχει στην πραγματικότητα των επιστημονικών αποτελεσμάτων που εκθέτει ο Μονό και τα όποια με τη σειρά τους παραπέμπουν στην πραγματικότητα της επιστημονικής πρακτικής, και στην πραγματικότητα της ιστορίας της παραγωγής των βιολογικών γνώσεων. Τάση υλιστική.

Αυτός ο πυρήνας I. εκπέμπει το σύνολο της υλιστικής διαλεκτικής τάσης του. Υπάρχει στην τάση του Στοιχείου I. της P.S.S. του Μονό. Υπάρχει, εξαιρετικά τροποποιημένος και εξασθενημένος, στη φιλοσοφία του Μονό. Σαν ίχνη άρνησης (άθρη ηθική) στην κοσμοαντίληψη του Μονό.

2. ΠΥΡΗΝΑΣ II. = η πραγματικότητα που βρίσκεται στο κέντρο της κοσμοαντίληψης του Μονό: μία πολιτική τοποθέτηση απέναντι σ' άλλες πολιτικές τοποθετήσεις. Μία ιδεαλιστική τάση που δεν επιβεβαιώνεται απέναντι στη θρησκευτική - σπιριτουαλιστική τάση τόσο, όσο απέναντι στην υλιστική τάση της πάλης των τάξεων.

Ο Πυρήνας 2 διαχέεται σ' όλα τα στοιχεία που εμφανίζονται στο κείμενο του Μονό: η τάση που εκπέμπεται είναι ιδεαλιστική. Και αυτή εξασθενεί βαθμιαία, με αντίστροφη βέβαια φορά, αφήνοντας πίσω της ευδιάκριτα ίχνη συμπίλωσης και εξάρτησης: στη φιλοσοφία (ιδεαλιστική φιλοσοφία της επιστήμης)· στο Στοιχείο 2 της P.S.S.: ιδεαλιστική ανάγνωση του υλιστικού περιεχομένου του Στοιχείου 1.

Τό αποτέλεσμα αυτό είναι απλό αλλά πολύ σημαντικό: δύο πυρήνες που εκπέμπουν, δύο κέντρα αντιτιθέμενων τάσεων: μία υλιστική τάση που εκπέμπεται απ' τον υλικό - αντικειμενικό πυρήνα της επιστημονικής πρακτικής και της επιστήμης καθαντής (πυρήνας I) και μία ιδεαλιστική τάση που εκπέμπεται απ' τις ιδεολογικές τοποθετήσεις του Μονό απέναντι σε «αξίες» συνυφασμένες με τα κοινωνικά - πολιτικά - ιδεολογικά προβλήματα που διχάζουν το σύγχρονο κόσμο (πυρήνας 2).

Η P.S.S., ή φιλοσοφία και η κοσμοαντίληψη του Μονό αποτελούν για διαφορετικούς λόγους, και σε συνάρτηση με την απόστασή τους από κάθε πυρήνα, διαφόρων ειδών συμβιβάσιμους ανάμεσα στις δύο αυτές τάσεις.

Τό σημείο όπου αντιπαρτίθενται αυτές οι δύο τάσεις με τον πιο φανερό δυνατό τρόπο είναι η P.S.S.: στην αντιπαράθεση του Στοιχείου 1 με το Στοιχείο 2. Σ' αυτή την αντιπαράθεση κυριαρχεί το Στοιχείο 2. Και η σύγκρουση αυτή που εκτυλίσσεται ανάμεσα στις δύο τάσεις, πιο κοντά στο ρεαλιστικό - υλιστικό πυρήνα, δηλαδή στην επιστημονική πρακτική, μάς επιτρέπει να παρατηρήσουμε για μία ακόμη φορά το νόμο που έχω ήδη διατυπώσει: κυριαρχία του Στοιχείου 2 πάνω στο Στοιχείο 1. Εκμετάλλευση του Στοιχείου 1 απ' το Στοιχείο 2.